

L'aigua és vida, història, llegenda i cultura al Montseny

Projecte Fonts del Montseny

Avui els dolls d'aigua de les fonts del Montseny es van aprimant mentre les construccions que les ennoblien es degraden; les fonts de la muntanya han perdut la funció de punt de trobada cultural i festiu de què gaudien antigament. Des de fa dos anys estem portant a terme un projecte de recuperació de la memòria de les fonts del Montseny que consisteix en una fase d'anàlisi bibliogràfica i documental dels manantials montsenyencs, i simultàniament en un treball de camp que inclou la ubicació georeferenciada i la documentació fotogràfica i descriptiva de l'element patrimonial. A hores d'ara hem indexat més de 700 fonts, que podeu consultar al GoogleMaps "Projecte Fonts del Montseny" o també a Facebook "Fonts del Montseny".

Font dels Cims, pròxima a la cota culminant del Matagalls (1697m), la més alta del Montseny (foto Farrerons)

Introducció

Els primers assentaments humans al Montseny es relacionen amb la presència d'aigua com element per garantir la subsistència. En la cultura antiga les fonts eren espais de salut i llocs sagrats vinculats als seus orígens. Aquestes fonts se situen als bassals del massís, on el poblament es va estabilitzar a partir de la romanització. La *font Fresca* d'Aiguafreda és la més antiga, documentada fa més de mil anys a l'acta de consagració de Sant Martí del Congost al 898.

Més enllà del patrimoni material, les fonts també formen part de la nostra identitat cultural en forma de llegendes i mites. Éssers fantàstics es relacionen amb surgències d'aigua, com és el cas de la *font de les Nàiades* o la *font de Briançó*, on les bruixes es trobaven per fer caure pedra.

El Montseny va seduir els primers excursionistes del segle XIX quan Artur Osona va donar rellevància a moltes fonts del massís. Els atractius del paisatge de la muntanya feren aparèixer hostals per allotjar aquests primers viatgers arreu del Montseny, però fou a la vall de Santa Fe on s'instaurà el principal centre turístic no urbà, on els novells estiuejants cercaven la bondat de les aigües en les fonts *del Frare* i *de Passavets*.

A l'època romana era molt habitual l'ús d'aigües termals, però aquesta tradició s'anà perdent i no serà fins al segle XIX que es recobra. A la Garriga l'aigua de la *font del Pou Calent* serà recuperada per aquest nou ús i, amb l'arribada del ferrocarril i el desig del gaudi termal, les fonts antigues garriguenques foren remodelades seguint els canons de l'arquitectura modernista, així es bastiren les fonts *Raspall* i de *Can Santa Digna*.

Les fontades i els aplecs representen el lleure a la muntanya. Les velles fonts s'impregnaren de l'esperit noucentista, es redissenyen i es dediquen a escriptors i poetes, com la *font d'En Vila*, dedicada a Joan Maragall. Menció especial mereix l'activitat d'arranjament de fonts duta a terme des de l'Aplec del Matagalls: cada any des del 1950 s'inaugura o es restaura una font.

A vegades les fonts es perden perquè són canalitzades per aprofitar l'aigua per tasques agrícoles. En altres casos les fonts estan seques perquè els moviments i les captacions les han deixat eixutes, com la *font de Mas Gelat* (Sant Feliu de Buixallem). Algunes fonts tenen tan poc recorregut subterrani que fa que ragin de forma discontinua, com ha succeït a la *font de l'Obra* de Tagamanent.

A la segona meitat del segle XX apareix al Montseny una nova forma d'explotació dels recursos naturals: les embotelladores industrials. Una de les primeres fonts a comercialitzar les seves aigües fou la *font de les Pipes* d'Arbúcies. Cada poble del Montseny té les seves fonts que representen un espai patrimonial propi. Les trobem en camins històrics com la *font Borrell* a St. Pere de Vilamajor o la *font de les Acàcies* a Cànoves. Fonts on el valor natural de l'entorn augmenta amb el cultural que els veïns hi han afegit, amb recitals de poesia com a la *font d'en Pinós* d'Aiguafreda; o en

entorns privilegiats com la *font del Pinsap del Sors* de Seva. Moltes fonts urbanes han perdut la deu d'aigua natural però no han deixat de tenir interès patrimonial; algunes van ser aixecades per commemorar l'arribada de l'aigua potable, com a Breda la *font del Novè Centenari* (1917). Prop d'esglésies parroquials i places majors no pot faltar mai un brollador; com la *font de Sant Joan* de Campins.

La localitat osonenca de Viladrau concentra dins el seu terme municipal prop de dues-centes fonts (foto Farrerons)

Anem d'excursió a les fonts de Viladrau, al voltant de Matagalls

Sortim de davant de l'església de Viladrau i baixem pel carrer Rectoria fins arribar a Mas el Torrent, on podem veure ja el senyal cap a la *font de l'Oreneta*. Caminem 200 m. per trobar la font que al 1936 Marià Manent va proposar d'arranjar com a homenatge a Guerau de Liost. Ara baixem cap a la riera i prenem el sender senyalitzat cap a mas Molins. Aproximadament en 1200 m. arribem a aquest mas on podem gaudir de la *font de Molins*.

Mas Molins té l'únic rellotge de sol que conec que a més de donar les hores també ens indica el mes de l'any. El rellotge fou construït pel pare Joaquim Pericas, que necessità més de 6.500 algorismes per traçar les corbes horàries, que s'ajusten a les quatre estacions en diferents colors: verd primavera, vermell estiu, groc tardor i negre hivern.

Des de Molins surten dos camins, un cap la Sala, i l'altre cap a l'ermita de l'Erola, que és el que prenem. Un miler de metres més de camí i som ja a Can Bosc, amb la seva

bonica font davant mateix de la porta del mas. Des de la *font de Can Bosc* prosseguim camí a sud, i en 600 m. arribem a l'ermita de l'Erola. La primera documentació de l'ermita és de 1571, però l'edifici actual és del segle XVII. La llinda de la porta marca la data de 1621. Els ermitans de Sant Segimon vivien a l'Erola els mesos de novembre a maig, quan el fred feia impossible habitar al santuari. Al 1641 va ser destruïda per un incendi i tot seguit reconstruïda per fra Onofre.

Can Bosc, amb la seva font, invita a una parada refrescant al vessant nord del massís (Foto Farrerons)

Des del pla de l'ermita ja es veu Sant Segimon altiu. Reprenem el PR i en 500 m. arribem a la *font de l'Or*. Continuem amunt per la Castanyera Gran de Can Gat, gaudint de les vistes de grans castanyers i en 400 m. arribem a l'Oratori. És una construcció semicircular de pedra de tarter, actualment amb una talla de Sant Camil de Lelis situat dins. Abans de la Guerra Civil contenia una imatge de Sant Segimon que fou destruïda. Conten que després de la guerra els "pares camils" que pujaven fins a Can Gat a donar la missa, passaven per davant i veient la capelleta buida van decidir posar una imatge del seu sant patró. Prop hi havia la *font de l'Orator*, ara perduda. A partir d'aquí el camí és espectacular creuant el torrent de l'Oratori fins el collet de l'Estornell uns 800 m. més enllà. Una mica menys de mig quilòmetre i ja som al santuari de Sant Segimon.

El mite conta que Segimon, fill del rei de Borgonya Gondebald, va decidir fer vida ermitana fora de palau, i va triar el Montseny per ser una de les muntanyes més solitàries de Catalunya. Diu que va viure aquí a una cova entre els anys 516 i 520, quan el seu pare va venir a buscar-lo per coronar-lo rei de Borgonya. Al 523 va ser

violentament mort pel rei dels francs, i aviat fou venerat com a sant i màrtir. Segles després, un pastor va trobar dues creus de fusta que el sant havia deixat i a partir de 1290 comença la història del santuari, tot i que l'actual configuració dels edificis corresponen a les construccions de 1775. Al 1810 un escamot francès crema el santuari en represàlia per la resistència viladrauena durant la Guerra del Francès, però al 1815 serà reconstruït. Prop de la cova, hi ha la [font de Sant Segimon](#), ara malmesa.

Sortint de Sant Segimon, prenem el corriol des del coll de les Tres Creus que puja fins a Sant Miquel de Barretons, ermita abandonada en molt mal estat però amb vistes magnífiques. Diu la llegenda que uns peregrins van passar de forma irreverent, i de cop foren víctimes d'un sobtat mal de cap, que sols els va desaparèixer quan oferiren els seu barrets com a exvots al sant. Una rondalla explica que qui camina al seu voltant deixa de tenir mal de cap per sempre, però encara ningú ho ha aconseguit, perquè serà?

[Sant Miquel dels Barretons es troba a mig camí de Viladrau a Sant Segimon \(foto Farrerons\)](#)

Continuem direcció sud-est cap a coll Saprunera, 600 m. més enllà. Des d'aquí les vistes a les Tres Maries i Viladrau son impressionats. Prosseguim el PR amunt cap al pla dels Ginebres. A 900 m. hi ha un senderó mig perdut que s'endinsa fageda avall; si el prenem podem anar en 300 m. a la [font de l'Escot](#), però després cal tornar a pujar per prosseguir la nostra ruta.

Hem continuat ascendint i en 500 m. arribem al collet de la Font. A nord ens podem desviar un moment cap als Salaverds per beure de la [font de Matagalls](#) i una mica

més enllà de la *font dels Cims*, la més alta del Montseny. Són 400 m. d'anada, i ja seriem prop de Matagalls, però l'excursió aquí explicada no puja al cim de la Creu, sinó que tornem al collet de la Font, i baixem a sud 400 m. pel senderó fins arribar al collet de les Eugues, i 300 m. més fins al fons del sot on trobem la *font dels Bisbes*.

Ara remuntem sot amunt fins al collet de Llops, on hi ha pròxim la *font de la Rosa* i la *font Freda*. D'aquí es puja al Matagalls pel GR 5.2, però la ruta proposada baixa a sud per la serra Mitgera i més enllà al fons de la fageda, on trobem la *font d'en Vila* (ja al municipi del Montseny).

Des de la font un viarany ressegueix la cota de la muntanya cap a sud fins sota Puigsacreu, al Pla Soliva de Dalt. D'aquí es pot baixar cap a Sant Bernat. Nosaltres continuem a nord, vorejant el Turó de la Bandera i en 700 m. arribem a la *font de Coll Pregon*. En dirigim 300 m. més nord i arribem a Coll Pregon.

En aquest fantàstic coll, presidit pel pedró en honor a Pau Casals, passa el GR 5.2, a ponent a Matagalls i a llevant a Sant Marçal. La ruta aquí descrita baixa a nord pel SL-C 82. Travessem la fageda 200 m. i trobem el famós pou de gel de coll Pregon. Abandonem la pista senyalitzada i baixem pel vertiginós corriol que ressegueix el torrent i que en 400 m. arribem a *font de Mosquits*.

Des de *font de Mosquits* continuem baixant aproximadament un quilòmetre fins arribar a una pista forestal on trobem la *font de Llops*, que rep el nom pels últims llops abatuts al Montseny aquí a finals del segle XIX. Fou restaurada per l'Associació d'Amics del Montseny l'any 1986, i dedicada al primer centenari del poema "Canigó".

Per la pista en direcció nord-est en 900 m. arribem a coll de Joan, on hi ha un oratori dedicat a Sant Francesc d'Assis construït al 1976 pels pessebristes de Vic i Viladrau. Aquí ens retrobem al SL-C 82, i baixant 400 m. passem per la *font de Pastors*, dedicada l'any 2002 pel 53è Aplec al Matagalls al centenari de la mort de Mn. Cinto Verdaguer. Més avall som a coll de Borderiol a la carretera GIV-5201. Aquí hi ha un antic camí marçaler que ens porta a Viladrau passant pel Martí, però nosaltres travessem la carretera en direcció nord.

Des de Borderiol ascendim en 600 m. al turó de la Tremoleda, on hi ha una formosa vista propera de la vall de Lliors i llunyana dels Pirineus. Baixem seguint la pista direcció nord i en 800 m. arribem a la *font del Vern*, on l'aigua raja de la soca del vern que dona nom a la font. Som just sota Puigsasucré.

Prosseguim la pista a nord, baixant durant 600 m. fins trobar el camí de Vilarmau. A la nostra dreta, el camí porta al Pujolar, vell mas ara convertit en casa de colònies. Nosaltres tirem a la nostra esquerra, i en 300 m. abandonem el camí per seguir el corriol que porta a creuar la GIV-5201 en direcció al Martí.

Abans d'arribar a aquest mas, en 200 m. a la nostra dreta, baixa el viaró marcat amb el SL-C 81 que ens portarà a la *font del Ferro*. La falla diu que el ferro el recull de les arrels de "l'herba del ferro". Aquesta herba, segons la tradició, és l'única planta capaç de tallar el ferro i només la coneixen els pigots. La manera d'aconseguir-la és tapant

amb una xarxa metàl·lica el forat del niu del pigot. L'ocell anirà a recollir-ne per tallar la xarxa i entrar a casa seva i, quan la deixi caure, serà el moment de recollir-la i guardar-la, ja que si toca al terra, l'home no podrà tornar a reconèixer-la. Un pedró amb una poesia de Maria Antònia Salvà parla de la flor.

Uns metres mes amunt trobem la *font del Noi Gran*. Diu la llegenda que hi havia una vegada un nen petit que no tenia força i sempre estava malalt. Un any que hi va haver una gran sequera, els nois del poble venien fins aquesta font a buscar aigua perquè era l'única que rajava, però a ell no li deixaven anar a causa de la seva salut. Entristit per no poder ajudar als altres nens, va començar anar d'amagat a la nit a buscar aigua i cada cop que baixava una garrafa en feia un glop, fins que es va convertir en un noi gran i fort que proveïa d'aigua a tot el poble. I des d'aquell moment li van dir la *font del Noi Gran*. Al pedró amb el nom de la font hi ha una poesia de Carles Riba.

Continuem pel SL-C 81 i en seguida trobem la *font de les Paitides*. Per a molts excursionistes aquesta és l'aigua més bona de totes les del Montseny. Sempre a qualsevol hora i dia de l'any hi ha cua per anar-hi a buscar aigua. Donen nom a aquesta font les fades d'aigua, "les paitides", essers màgics arrelats a les llegendes populars que el poeta Jaume Bofill i Mates, els hi dona nom en un excels sonet.

Baixem 300 m. pel camí fins a l'inici del SL-C 81, sender del Castanyer de les Nou Branques. Ja som una altre vegada al nucli urbà de Viladrau. Pel passeig de Ramon Bofill trobem la *font del Sot de Can Rosell*, inaugurada al 2004 amb motiu del 55è aplec de Matagalls, dedicada a l'excursionisme, amb un poema de Maria Antònia Salvà titulat "Gerdor Hivernenca".

La font del Sot de Can Rosell en una estampa típica de tardor (foto Farrerons)

Continuem baixant i admirant les boniques torres d'estiuejants fins a la *font de Miquel*. Patrocinada originalment al 1905 per un dels insignes vilatans, de nom Miquel, propietari de la casa situada en el nº2 del passeig. La primitiva font es va millorar al 1937, aprofitant l'ampliació del carretera cap a Sant Marçal.

Si ens aproximem cap al poble, a tocar la capella de la Pietat, trobem la *font de la plaça Carulla*, dedicada al Dr. Valentí Carulla i Margenat, que fou president de la Reial Acadèmia de Medicina de Catalunya, descobridor i instigador de Viladrau com a lloc d'estiueig entre les classes benestants barcelonines de finals de segle XIX, catedràtic i rector de la Universitat de Barcelona. I passant pel bell Hotel Bofill i la Plaça Major, ja som una altre vegada davant l'església de Sant Martí de Viladrau, punt original de la nostra excursió. Hem fet una excursió de quasi una vintena de quilòmetres per comprovar in situ que al Montseny l'aigua és vida, història, llegenda i cultura.

La font del Pinsap del Sors, de Seva, és d'una gran bellesa (Foto Corella)

Recuperem la cultura de la font

Les fonts han estat un element del patrimoni cultural i natural destacat en l'àmbit del Montseny. Cal recordar la "*cultura de la font*": tradicions, costums i hàbits que es duen a terme amb les fonts com a protagonistes, i mantenir les nostres fonts en bon estat, lliures de bardisses o brutícia, per tal de conservar-les com una de les riqueses més grans del Montseny. Preservar les fonts, en aquesta societat de les presses i de l'aigua embotellada, és una feina heroica i necessària, és una tasca de tots: administracions, societat civil, associacions... Recuperem el gaudi de les fonts. Que tornin els nens a jugar als xaragalls de l'aigua! que tornin els enamorats a les fonts! que hi tornin els poetes!

Oscar Farrerons.

Dr. arquitecte, estudiós del Montseny.

Universitat Politècnica de Catalunya.